

КРЕАТИВНІСТЬ VS МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ГАЛУЗІ ЗНАНЬ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ»

CREATIVITY VS METHODOLOGICAL BASIS: MODERN CHALLENGES TO TEACHING DISCIPLINES IN THE SPHERE OF KNOWLEDGE OF "SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES"

Стаття присвячена вивченню креативності як необхідного критерію взаємодії викладача зі студентом і єдності теорії з практикою, що є запорукою ефективності навчального процесу. Специфіка галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» полягає в тому, що найбільш спорідненими за методологічними підходами й об'єктами досліджень у ній, безперечно, є такі навчальні напрями, як «Соціологія» та «Зв'язки з громадськістю». Саме вони спрямовані на вивчення суспільства й суспільних відносин, важливою частиною яких є організація та здійснення зв'язків з громадськістю. Зважаючи на чіткі обрис методологічної бази й опору на соціологічні дослідження як інструмент визначення цільових аудиторій, саме студенти спеціальності «Зв'язки з громадськістю» мають поєднувати креативність із методологічною грамотністю, що є твердою опорою їхніх професійних знань.

Поєднання теорії з практикою є не просто філософською ідеєю, а реальним утіленням набутих студентами знань, умінь і навичок, необхідних в обраній професії, зокрема у сфері пошуку інформації, виборі адекватних мети й завдань роботи методів, створенні інфоприводів, розробленні піар-стратегій тощо. Усе це стає можливим завдяки глибокому розумінню методологічних і дидактичних засад освітнього процесу, що є необхідним для надбання нових знань.

Дослідження, проведені різними університетами серед студентської молоді, поки що демонструють недостатній рівень креативності й занурення в глибини методологічних засад відповідних напрямів соціальних наук, що забезпечують наукове підґрунтя галузі знань «Соціальні та поведінкові науки». Значна частка студентів керується принципом «догодити викладачу», не замислюючись, що отримання знань насамперед необхідно їм особисто для майбутнього оперування цими знаннями та власного професійного становлення. Актуальність усвідомленого поєднання теорії з практикою на ґрунті креативності й взаємодії з викладачем залишається однією з найактуальніших проблем забезпечення ефективності навчального процесу в галузі знань «Соціальні та поведінкові науки».

Ключові слова: методологічні засади, опитування студентів, креативність, навчальний процес, соціальні науки.

The article is devoted to exploration of the creativity as a necessary criterion of interaction between a teacher and a student as well as the unity of theory and practice, which are key elements of effectiveness of the educational process. The specificity of the "Social and Behavioral Sciences" field of knowledge is that the most related in methodological approaches and objects of research in it, undoubtedly, are such educational areas as "Sociology" and "Public Relations". They are aimed at the study of society and social relations, an important part of which is the organization and implementation of public relations. Given the clear outlines of the methodological base and the reliance on sociological research as a tool for determining target audiences, it is students of the specialty "public relations" who must combine creativity with methodological literacy, which is a solid support for their knowledge.

The combination of theory with practice is not just a philosophical idea, but a real embodiment of the knowledge, skills and abilities acquired by students, necessary in the chosen profession, in particular, in the field of information search, selection of methods adequate to the goals and objectives of work, creation of information drives, development of PR strategies, etc. All this becomes possible thanks to a deep understanding of the methodological and didactic principles of the educational process, which is necessary for acquiring new knowledge.

Research conducted by various universities among student youth so far demonstrates an insufficient level of creativity and immersion in the depths of the methodological principles of the relevant areas of social sciences, which provide the scientific basis for the field of knowledge "Social and Behavioral Sciences". A significant proportion of students are guided by the principle of "pleasing the teacher", without thinking that obtaining knowledge is, first of all, necessary for them, for the future operation of this knowledge and their own development in the profession. The relevance of a conscious combination of theory and practice on the basis of creativity and interaction with the teacher remains one of the most pressing problems of ensuring the effectiveness of the educational process in the field of knowledge "Social and Behavioral Sciences".

Key words: methodological principles, student survey, creativity, educational process, social sciences.

УДК 316.485:772.3
DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.75.1.14>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Суцська О.О.

д.соціол.н., доцент,
завідувач кафедри PR
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

Королько В.Г.

д.філос.н., професор,
професор кафедри PR
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

Серед різноманіття галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» особливо виділяються спеціальності напрямів «Соціологія» та «Зв'язки з громадськістю», адже саме їхня методологічна база, що є теоретично обґрунтованою, детально розробленою впродовж багатьох років, базується на низці струнких і все-

бічно доведених теорій і напрацювань відомих наукових шкіл.

Зв'язок між теорією і практикою є незаперечним постулатом будь-якої науки. Проте в сучасних умовах швидкоплинних змін у технологіях, експансії новітніх розробок в кібернетичній сфері, а саме глобалізації інформаційних процесів, викори-

стання штучного інтелекту тощо, постає питання, чи не гальмує усталеність теорій і підходів, що становлять методологічну базу будь-якого наукового напрямку, таке стрибкоподібне просування технологічного прогресу, чи не «перетискається», таким чином, шлях до засвоєння практичних навичок, а також наскільки усвідомленим є в сучасного студента цей первозданний зв'язок теорії й практики, наскільки здобувачі вищої освіти вміють установлювати причинно-наслідковий зв'язок між теоретичними витоками наукових знань і їх застосуванням у практичному житті.

Найчастіше доводиться чути про нібито протистояння наукових теоретико-методологічних постулатів так званих «креативності», що є розповсюдженням «гаслом» багатьох тренерів і коучів. Зрозуміло, що креативність – це здатність людського розуму (і психіки) створювати неповторні образи-думки та транслювати їх у слова (розумові, літературні образи, конструкції тощо), а також образи візуальні (графічні, живописні, екранні відео образи тощо). Творча думка людства ніколи не згасала, і в цьому розумінні життєдіяльність людини завжди була креативною. Однак стосовно виконання вузького кола завдань, у тому числі поставлених, наприклад, рекламодавцем, креативність набуває все більш прикладних конкретних цілей. Вона стає запорукою, а в низці випадків і мірилом ефективності рекламної діяльності або діяльності у сфері зв'язків з громадськістю тощо.

Безумовно, корисним є в цій сфері досвід зарубіжних країн. Наприклад, О.І. Борисенко [1] виділяє саме данський досвід вивчення креативності, акцентуючи її значення як динамічної якості й каталізатора особистісного зростання. Як зазначають данські дослідниці Д. Нільсен та С. Турбер [9], протягом десятиліть і навіть століть креативність у Данії перетворилася на потужний каталізатор у напрямі покращення якості життя. Крім загальноприйнятого розуміння творчості як мистецького витвору, вона проявляється як суттєва ментальна сила, що формує життєві перспективи людей, підживлює інновації та сприяє зміцненню почуття задоволення в різних сферах життєдіяльності людини. Ця динамічна якість не тільки сприяє прогресивному розвитку суспільства, а й відіграє важливу роль і в підвищенні індивідуального добробуту, якості життя загалом і якості освітнього процесу в закладах освіти різного типу. Від мистецтва та науки й до вирішення повсякденних проблем, творчість виступає як каталізатор особистісного зростання, суспільного прогресу й, зрештою, підвищення якості життя [9].

Українська наука, особливо в галузях суспільствознавства (включно галузь знань «Соціальні та поведінкові науки»), також не відстає від розуміння важливості розвитку креативності на всіх щаблях освіти. Роботи таких дослідників, як О. Бондаренко, Д. Завгороднього, М. Криштанович, О. Невмержицької, С. Петрик, Г. Тимошка, Н. Шевченко й інші, дають змогу переконатися,

що проблемам дидактики, творчого особистісного розвитку, який базується на креативності, вивченні й упровадженні в практику зарубіжного досвіду, у цій сфері приділяється все більше уваги. О. Бондаренко зазначає: «Результати творчих індустрій Данії зміцнюють загальний добробут нації, а особливий спосіб життя данців надихає на нові й інноваційні рішення в освітній сфері» [1, с. 212].

Упродовж набуття науково-педагогічного досвіду кожен викладач формулює для себе певні критерії та дотримується принципів дидактики й методики викладання. Соціальні умови, виклики й небезпеки, які протягом останніх більше ніж 5 років «тиснуть» на систему освіти в Україні (спочатку пандемія COVID-19, а з 24 лютого 2022 року – повномасштабна російсько-українська війна), створили, безперечно, абсолютно новий тип освітніх процесів. Спочатку – це був повний перехід на дистанційне навчання, потім – після початку повномасштабного вторгнення країни-агресорки – вплив безпосередньої небезпеки й обстрілів, під час яких (у разі змішаної, або вже частково аудиторної форми навчання) виникає необхідність переривати заняття й терміново переходити зі студентами в укриття.

У таких ускладнених умовах викладачі продовжують не тільки забезпечувати навчальний процес, а й займатися науково-дослідницькою діяльністю, яка є суттєвим складником роботи науково-педагогічного персоналу (далі – НПП) і також потребує не тільки аналітичності, а й креативності, творчого підходу до осмислюваної та досліджуваної проблематики. Як підкреслює І. Регейло, «незважаючи на розмаїття наукової діяльності, НПП перевантажені обсягами викладацької функції і збалансованого дотримання дуальності «наукової» і «педагогічної» діяльності не відбувається. Крім того, зменшена за часткою наукова робота ускладнюється іншими чинниками, з-поміж яких різке посилення цифровізації, що було зумовлено світовою пандемією COVID-19, застаріла дослідницька інфраструктура, неконкурентоспроможна оплата праці тощо» [6, с. 79–80].

Також варто звернути увагу й на базові принципи для діяльності НПП, якими, на думку І. Регейло [6, с. 207], є насамперед ціннісні принципи, до яких авторка зараховує професіоналізм; моральність та етичність; відповідальність; неупередженість; довіру; успішність; пріоритетність; ідентифікацію; лідерство.

Для сучасної дидактики з усіма особливостями викладання дисциплін галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» залишаються актуальними посилення як внутрішньопредметних, так і міжпредметних зв'язків, що дає змогу не тільки заощаджувати навчальний час, а й набагато активніше формувати науковий світогляд студентів, спираючись на філософські ідеї єдності теорії й практики, предметів і явищ.

Відповідно до принципів сучасної дидактики, з метою забезпечення ефективності навчання,

особистісного розвитку студентів, духовного збагачення та креативності як поєднання активності, підсилення творчого потенціалу на основі таланту й здібностей, а також засвоєння навичок самостійної роботи, умінь пошуку інформації задля надбання нових знань, в освітньому процесі досягається створення умов для самореалізації та формування самостійної освіченої особистості.

Згідно з В. Лозовою [3], реалізації цілей і завдань викладача сприяють такі методологічні підходи до навчального процесу, що водночас є мірилом наукового обґрунтування ефективної професійної підготовки, як системний, особистісний, компетентнісний, діяльнісний, аксіологічний, інформаційний, ресурсний і синергетичний підходи. Авторка окремо виділяє такий процес, як гуманізація навчання, що, на її думку, передбачає духовно-особистісну спрямованість кожного навчального предмета, формування стосунків між учнями, учителями й учнями на основі поваги, довіри, чуйності, уваги, співчуття, віри в позитивність дій людини [3].

Окремим викликом для сучасного викладача у сфері вищої освіти є використання інноваційних (зокрема цифрових) технологій. Однак, як підкреслює В. Муромець, «реальний стан розвитку національної системи освіти характеризується наразі не динамічними змінами через досягнення науково-технічного прогресу та поширення сучасних інформаційних технологій, як це відбувається в розвинених країнах... У цьому сенсі терміново потрібно надати імпульс цілісності всім прогресивним реформам освіти (які розрізнено здійснюються сьогодні в Україні) та розробити власний вектор оновлення всієї системи освіти в контексті модернізації економіки нашої держави. Найціннішим, стратегічно важливим ресурсом будь-якої країни, є інтелектуальний капітал, основою якого є інтелектуальна еліта нації (науковці, дослідники, НПП та ін.). Формування банку відповідного людського капіталу цілком залежить від наявності здібностей і талантів громадян, їх пізнавальної активності та бажання до навчання протягом всього життя» [5, с. 105].

Проте, якщо розуміння нерозривності теорії та практики, знання теоретико-методологічної бази й креативності є очевидним для викладачів, то, на жаль, не для всіх студентів (особливо перших двох курсів) ця єдність виступає з достатньою очевидністю. Як продемонстрували результати опитування студентів, що проводиться в НаУКМА кожного навчального року в кінці семестру, далеко не всі студенти обізнані з основами дидактики й методики викладання. Саме останній компонент і викликає подекуди непорозуміння між викладачем і студентом. Навіть розуміння сутності дисципліни з її назви іноді становить для студента певні складнощі, що є свідченням звуженого кругозору й небажання дізнатися про зміст дисципліни глибше. Так, наприклад, щодо курсу «Кризові комунікації» студентка пише: «До першої лекції я була переконана, що курс присвячено вирішу-

ванню конфліктів (аналогія медіації чи психології конфліктів), проте це виявилось не зовсім так». Іноді студенти очікують від процесу набуття знань певної «розважальності» (не плутати з «креативністю», яка має бути обов'язковим процесом, що лежить в основі взаємодії викладача зі студентською аудиторією). Так, серед студентів-слухачів курсу «Маркетинг» найбільш уподобаною лекцією з дисципліни виявилась та, де студенти «порівнювали» цукерки «Рошен» із цукерками інших марок (з матеріалів опитування); а щодо однієї з найкреативніших викладачок спеціальності «зв'язки з громадськістю» А. Севастюк, стейкхолдера, віце-президента PR-Ліги, яка намагалася впровадити курсу «Організація та планування PR-кампаній» запрошувати відповідних тематиці лекцій гостьових спікерів, було висловлення студентки (в категорії «що можна покращити...»): «Благаю, заберіть з аудиторій мікрофони. Деякі викладачі їх беруть і це нестерпно... Але матеріал на лекціях розуміти я не могла, бо думала лише про те, як у мене болить голова» (з матеріалів опитування). Зрозуміло, що в обох випадках це не має стосунку ані до змісту лекційних занять, ані до ступеня засвоєння матеріалу. Більшість відповідей, які не стосувалися навіть предметної галузі освітнього напрямку, зумовлені вкрай непрофесійно складеним опитувальником, що ще раз доводить важливість ретельної професійної підготовки основного інструментарію дослідження, яким є анкета/опитувальник. Після об'єктивної критики недоліків методології проведення й результатів опитування з боку науковців-фахівців із соціології прийнято рішення створити міжкафедральну групу з удосконалення інструментарію та всієї методології проведення опитування студентів.

Особливим викликом, як це акцентувалося вище, став період пандемії COVID-19, коли максимальна кількість вищих навчальних закладів перейшла на дистанційну форму навчання. Величезним досягненням було швидке опанування інструментами й відповідним програмним забезпеченням (типу платформ DistEdu, MSTeams тощо). Саме це дало змогу продовжувати навчальний процес у кризових умовах. Серед науковців-дослідників цього періоду панувала думка, що «досвід дистанційного навчання на вищому рівні під час пандемії показує, що спілкування між викладачами університетів і студентами можливе також онлайн, особливо якщо зв'язок якісний, зручний, простий і швидкий, як при очному навчанні. Фактично викладачі університетів разом зі студентами керували онлайн-технологіями й засобами під час пандемії в березні 2020 року» [8, р. 125]. Притому, якщо в офлайн-навчанні викладач звик до комунікативного face-to-face контакту зі студентами, має можливість проводити різні форми групової або парної роботи, спираючись на безпосередню взаємодію, то в онлайн-навчанні найчастіше використовуються освітні платформи й інструменти, які мають ще до того ж окремі додатки й шаблони,

що можуть полегшувати роботу викладача (наприклад, проведення онлайн-тестів тощо).

Відомо, що дидактична система являє собою цільну структуру, що слугує досягненню мети навчання на будь-якому щаблі освітнього процесу [2]. Сутність цієї системи передбачає чітке визначення мети, завдань, змісту освіти, дидактичних процесів, які забезпечені методами, формами та засобами навчання й обов'язковим утіленням принципів дидактики. Питання в тому, чи становить сучасна дидактика, дотримання її принципів і загалом існування дидактичної системи як об'єктивної цілісності освіти певну суперечність із такими ментальними якостями, як креативність, критичне мислення, прояв творчих здібностей. Очевидно, що «розв'язання виявленої та сформульованої сукупності суперечностей убачається можливим у результаті системного науково виваженого вивчення окресленої проблеми з дидактики, проведення дослідно-експериментальної роботи й доведення її результативності на практично-імплементативному рівні» [7, с. 260].

Важливість креативності, критичного мислення й інших міждисциплінарних здібностей (intra-subject abilities), що дають сучасним студентам змогу долати виклики, що висувуються власне ускладненими умовами їх навчання під час таких кризових ситуацій, як пандемія та російсько-українська війна, акцентується й у дослідженнях студентської молоді інших університетів. Наприклад, Л. Масімова, доцент кафедри видавничої справи та редагування Навчально-наукового видавничо-поліграфічного інституту КПІ ім. Ігоря Сікорського у статті «Розвиток креативності у студентів журналістських спеціальностей», розмірковуючи, чому студенти однієї освітньої програми, одного курсу, з того самого університету надають протилежні відповіді на запропоновані запитання, висловлює такі припущення: «По-перше, можна виправдати такий результат індивідуальними особливостями здобувачів, рівнем їхньої самомотивації та самодисципліни. По-друге, це заперечення є результатом неусвідомленого ставлення до власних освітніх потреб. А втім 41,3% респондентів розглядають незнання методів та інструментів креативного мислення як бар'єр на шляху розвитку креативності здобувачів вищої освіти. Аналізуючи відповіді опитаних щодо перешкод розвитку креативності, можемо підсумувати, що переважну більшість несприятливих чинників респонденти пов'язують зі станом емоційного інтелекту. Наприклад, 68% опитаних визнають емоційний стан бар'єром на шляху розвитку креативності. 62,7% респондентів побоюються помилки; 66,7% відчувають страх перед критикою з боку викладача та студентів; 60% усвідомлюють невпевненість у власних силах» [4, с. 158]. Потрібно підкреслити, що найменша кількість опитаних (1,3%) серед чинників, які заважають креативності студентів, указала позицію «некреативні викладачі», 36% відверто відмітили «бажання догодити викладачу»; а для 58,7% та

52% такими чинниками є, відповідно, «нерозуміння змісту завдань» та «обмеженість часу для виконання завдань»; ще 66,7% скаржаться на «відсутність мотивації». Незнання студентами принципів дидактики й основ методики викладання також є однією з причин стримування креативності.

Теоретико-методологічні засади сучасної дидактики мають стати дороговказом для встановлення ефективної взаємодії між викладачем і студентською аудиторією. Студенти мають розуміти особливості освітнього процесу, форми й методи навчання, вимоги викладачів. Саме це є запорукою виявлення та розвитку креативності, здібностей студентів, здатності до засвоєння матеріалу, розширення кругозору, загальної та професійної ерудиції в галузі знань «Соціальні та поведінкові науки».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко О.І. Досвід Данії зі створення сприятливого освітнього середовища для творчого особистісного розвитку. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Київ : Педагогічна думка, 2025. С. 211–214.
2. Криштанович М.Ф. Зміст і сутність структури професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 4 (22). Т. 2. С. 21–24. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2018/4/part_2/4-2_2018.pdf (дата звернення: 28.07.2025).
3. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник. Харків : ОВС, 2002. 400 с.
4. Масімова Л.Г. Розвиток креативності у студентів журналістських спеціальностей. *Обрії друкарства*. 2023. № 2 (14). С. 154–165. URL: <https://horizons.vpi.kpi.ua/article/view/295289/288514> (дата звернення: 29.07.2025).
5. Муромець В. Теоретичні основи використання інноваційних технологій розвитку науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти: психологічний і колегіальний підходи. *Теоретичні основи розвитку науково-педагогічного потенціалу університетів України у контексті розширення інституційної автономії: препринт (аналітичні матеріали)* / О. Жабенко, В. Муромець, І. Регейло, Ю. Скиба, Г. Чорноivan, О. Ярошенко ; за ред. Ю. Скиби, Г. Чорноivan, О. Ярошенко ; за ред. Ю. Скиби, Г. Чорноivan, О. Ярошенко. Київ : ІВО НАПН України, 2020. Частина І. 113 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Nauk-edahog_potents_Univ_UA_rozshyr_avtonomii_analit-ch1_IVO-2020-113p_avtors-kolektiv.pdf (дата звернення: 28.07.2025).
6. Регейло І.Ю. Розвиток ціннісної компетентності науково-педагогічних працівників університетів в умовах інтеграції вищої освіти і науки. *Теоретичні основи і технологія професійного розвитку науково-педагогічних працівників університетів в умовах інтеграції вищої освіти і науки* : монографія / авт. кол. : О.Г. Ярошенко, О.В. Жабенко, Ю.А. Скиба, Н.О. Дівінська, І.Ю. Регейло, Г.П. Чорноivan ; за ред. О.Г. Ярошенко. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2019. 236 с. URL: <https://ihed.org.ua/wpcontent/>

uploads/2020/04/Tehnologiya_prof_rozvitku_pracivn_VNZ_Monogr_IVO-2019-236p_avtors-kolektiv.pdf (дата звернення: 28.07.2025).

7. Світ дидактики: дидактика в сучасному світі : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22–23 листопада 2022 р. / за наук. ред. доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова ; доктора педагогічних наук, професора О. Малихіна. Київ : Люділа, 2023. 299 с.

8. Kostikova I., Holubnycha L., Marmaza O. et al. Real country experiences: On-line teaching in wartime after pandemic in Ukraine. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM)*. 2023. Vol. 17, № 3. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6befed56-5bf5-427d-bee5-5e55679e889f/content> (дата звернення: 28.07.2025).

9. Nielsen D., Thurber S. The Secret of the Highly Creative Thinker: How to Make Connections Other Don't. Laurence King Publishing, 2016. 176 p.